

Presenting A Hybrid Model for Measuring Place Identity in Urban Spaces (Case study: Tehran's Historical District)

Mana Taheri ¹ | Mohammadsaed Izadi ^{2✉} | Hamid Majedi ³ | Zahra Sadat Saeideh Zarabadi ⁴

1. PhD student in Urban Planning Department, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: mana_thr@yahoo.com
2. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Urban Design, Faculty of Art and Architecture, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran. ✉ E-mail: ms.izadi@basu.ac.ir
3. Professor of Urban Planning Department, Faculty of Civil, Architecture and Art, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: majedi@srbiau.ac.ir
4. Associate Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Civil, Architecture and Art, Department of Science and Research, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: z.zarabadi@srbiau.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received 2021/01/07 Received in revised 2021/04/22 Accepted 2021/05/30 Published 2021/06/01 Published online 2023/10/01</p> <p>Keywords: place identity, DEMATEL model, TOPSIS model, Analytical Network Process, DANP-TOPSIS hybrid model.</p>	<p>According to the fact that place identity is influenced by various social, physical, semantic, functional, and natural factors, each of these dimensions has multiple indicators with complex internal relationships; measuring and evaluating it is a fundamental and complex issue. Therefore, the aim of this study is to provide a combined model for measuring the identity of place in urban spaces. To achieve this goal, quantitative methods have been used. First, the expert questionnaire with a sample size of 19 people was analyzed using a combination of the DEMATEL model and Analytical Network Process (ANP). Then, the questionnaire of space users with a sample volume of 384 in 12 urban spaces was analyzed using the TOPSIS model. The results show that, despite the decline in identity in recent decades, Tehran Bazaar, as the central core of Tehran's historical district, still has an acceptable level. However, as one moves further away from the Bazaar, the different dimensions of social, physical, functional, natural, and semantic identity decline. Also, from a methodological point of view, it can be said that the combined DANP-TOPSIS model is a suitable model for measuring the various dimensions of place identity in an integrated way.</p>
<p>Cite this article: Taheri, Mana., Izadi, Mohammadsaed., Majedi, Hamid., & Zahra Sadat, Saeideh Zarabadi. (2024). Presenting A Hybrid Model For Measuring Place Identity In Urban Spaces (Case study: Tehran's Historical District). <i>Journal of Applied Researches in Geographical Sciences</i>, 74 (24), 194-213. DOI: http://doi.org/10.61186/jgs.24.74.19</p>	
<p> © The Author(s). Publisher: Kharazmi University. DOI: http://doi.org/10.61186/jgs.24.74.19</p>	

Extended Abstract

Introduction

With the rapid changes in population, economy, and physical-spatial elements in recent decades, the identity of cities has undergone significant transformations. Given that place identity is influenced by various social, physical, semantic, functional, and natural factors, each dimension encompasses multiple indicators with complex internal relationships. Measuring and evaluating this identity poses fundamental and intricate challenges. Therefore, the aim of this study is to "provide a combined model for measuring the identity of places in urban spaces."

The historical district of Tehran faces similar challenges. In the past, this region aligned with economic, social, and environmental needs. However, due to these drastic changes, it has deviated from this coordination, leading to a decline in identity. Streets, squares, and urban spaces that were once vibrant hubs for various social interactions now serve the capitalist administration of the city, propelling them towards further destruction and the loss of their original inhabitants.

Methods and Material

This study is characterized as applied research in terms of its purpose. To gather data, both the expert group questionnaire (utilizing an expert-based approach) and the urban spaces users' questionnaire (employing a user-based approach) are utilized. Purposive and sequential sampling methods are applied to select participants from the expert group, utilizing the Delphi method with a sample size of 19 individuals.

In the user-based approach, a multistage sampling technique is employed. Initially, a selection of spaces is made through purposive sampling from diverse urban spaces in the historical district of Tehran, followed by systematic sampling. The significant streets of Tehran in the historical and old district are categorized into four groups: 1) Old Tehran district, 2) new streets in the old district, 3) Urban spaces around the old district, and 4) Spaces located in Tehran Naseri. To ensure maximum variety, 12 urban spaces are selected, and 384 questionnaires are completed. For data analysis, the TOPSIS model and the DANP-TOPSIS hybrid model are utilized.

Results and Discussion

Given the multitude of indicators influencing the measurement and evaluation of spatial identity, it is advisable to employ "multiple-criteria evaluation methods." Considering the network and horizontal relationships between criteria and indicators, the "Analytic Network Process" (ANP) is preferred over models like the "Analytical Hierarchy Process" (AHP). Given the complexity of indicators and the challenge in determining causal relationships, it is recommended to utilize the DEMATEL model before implementing the Analytic Network Process to discern the internal relationships of variables. Moreover, acknowledging the crucial role of individuals using space in the spatial identity evaluation process, the TOPSIS model exhibits high efficacy for user-based evaluation and questionnaire data analysis. Considering the merits and limitations of each model, the hybrid D-ANP-TOPSIS model, integrating DEMATEL, ANP, and TOPSIS, emerges as a valuable approach. This amalgamated method stands out as a primary methodological innovation in the research, emphasizing the research's innovation in methodology.

The outputs of the DANP model indicate that indicators such as the "rate of adaptation of space to climate," "rate of memorability of space," "rate of visual appeal," and "rate of occurrence of special and unique events in place" hold the highest degree of importance in the network. Regarding the criteria, the "social" criterion holds the utmost importance, followed by "semantic" and "physical" criteria, while "functional" and "natural" criteria rank lower in terms of importance. Analysis of the TOPSIS model results reveals that Tehran Bazaar and its surrounding zones maintain appropriate identity elements despite substantial economic, social, physical, semantic, and functional changes. However, the central core of Region 12 undergoes a process of standardization, leading to the elimination of differences and a loss of identity. Consequently, the spatial identity of this district is at risk due to its convergence with other regions in Tehran.

Conclusions

The southern part of District 12, particularly Shoosh Street, faces challenges stemming from various social, physical, functional, and semantic issues, exacerbated by the strong influence of Tehran's Grand Bazaar. This area struggles to attain an identity suitable for the contemporary era, marked by a predominant single function and large-scale lots, resulting in diminished security, vitality, and social interactions.

While the urban spaces in the north of the bazaar approach an ideal condition, the farther they are from the central core of the historical district, the more significant the decrease in identity across social, physical, functional, natural, and semantic dimensions.

Keywords: Place Identity, DEMATEL Model, TOPSIS Model, Analytical Network Process, DANP-TOPSIS hybrid Model

ارائه یک مدل ترکیبی جهت سنجش هویت مکانی در فضاهای شهری (نمونه موردی:

بافت تاریخی شهر تهران)^۱

مانا طاهری^۱، محمد سعید ایزدی^۲، حمید ماجدی^۳، زهرا سادات سعیده زرآبادی^۴

۱. دانشجوی دکترای شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. رایانامه: mana_thr@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه آموزشی طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

رایانامه: ms.izadi@basu.ac.ir

۳. استادیار شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

رایانامه: majedi@srbiau.ac.ir

۴. دانشیار شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

رایانامه: z.zarabadi@srbiau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	با تغییر و تحولات شدید جمعیتی، اقتصادی و کالبدی- فضایی در دهه‌های اخیر هویت شهرها نیز دچار تغییرات زیادی شده است. با توجه به این که هویت مکانی تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، کالبدی، معنایی، کارکردی و طبیعی است که هر یک از این ابعاد دارای شاخص‌های متعدد با روابط درونی پیچیده می‌باشد؛ سنجش و ارزیابی آن مسئله‌ای اساسی و پیچیده است؛ بنابراین هدف این پژوهش «ارائه مدلی ترکیبی جهت سنجش هویت مکانی در فضاهای شهری» است. برای تحقق این هدف از روش‌های کمی استفاده شده است بدین صورت که ابتدا پرسشنامه خبرگان با حجم نمونه ۱۹ نفر در قالب ترکیب مدل‌های دیماتل و فرایند تحلیل شبکه تحلیل شده و در ادامه پرسشنامه استفاده‌کنندگان از فضا با حجم ۳۸۴ نمونه در ۱۲ فضای شهری توسط مدل تاپسیس آنالیز شد. نتایج نشان می‌دهد که بازار تهران به‌عنوان هسته مرکزی بافت تاریخی تهران علی‌رغم افت هویت در دهه‌های اخیر هنوز از سطح قابل قبولی برخوردار است اما هر چه فاصله از بازار بیشتر شود، ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، کارکردی، طبیعی و معنایی هویت با افت مواجه می‌شوند. همچنین از بعد روش‌شناختی می‌توان گفت که مدل ترکیبی DANP-TOPSIS برای سنجش ابعاد مختلف هویت مکان به‌صورت یکپارچه، مدل مناسبی است.
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۲/۰۲	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۳/۱۰	
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۸/۰۱	
کلیدواژه‌ها: هویت مکانی، مدل دیماتل، مدل تاپسیس، فرایند تحلیل شبکه، مدل ترکیبی DANP-TOPSIS	

استناد: طاهری، مانا؛ ایزدی، محمد سعید؛ ماجدی، حمید؛ سعیده زرآبادی، زهرا سادات (۱۴۰۳). ارائه یک مدل ترکیبی جهت سنجش هویت مکانی در فضاهای شهری (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر تهران). *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۷۴ (۲۴)، ۱۹۴-۲۱۳. <http://doi.org/10.61186/jgs.24.74.19>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه خوارزمی تهران.

۱- این مقاله برگرفته از رساله دکتری مانا طاهری با عنوان «تبیین نقش تعاملات اجتماعی بر هویت مکانی فضاهای شهری (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر تهران)» به راهنمایی آقایان دکتر حمید ماجدی، دکتر محمد سعید ایزدی و مشاوره خانم دکتر سعیده زرآبادی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب است.

مقدمه

با تغییر و تحولات شدید جمعیتی، اقتصادی و کالبدی- فضایی در دهه‌های اخیر، زیست اجتماعی شهرها متحول شده است که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها، هویت به‌طور عام و هویت مکانی به‌طور خاص است. فضاها شهری به‌عنوان عنصر اصلی ساختار شهرها محل عینیت یافتن این تغییرات است (سرور و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۲). در این میان بافت تاریخی شهر تهران که در گذشته به‌عنوان یک بافت هماهنگ با نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی شکل گرفته بود در اثر تغییرات مذکور از همگنی و هماهنگی خارج شده که افول هویت از تبعات این امر است.

مقوله هویت از گذشته‌های دور به‌عنوان یکی از دغدغه‌های بشری مطرح بوده است. این مقوله که در گذشته‌های دور پدیده‌ای ثابت و از پیش تعیین‌شده در نظر گرفته می‌شد، امروزه به مفهومی متغیر، پیچیده و پر از تناقض تبدیل گشته و موجب بروز بحران هویت و ناآرامی انسان مدرن گردیده است (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۸). می‌توان گفت که هویت مکانیسمی است که بیشتر به‌صورت شکلی از آگاهی متبلور می‌شود و در جامعه نوعی انسجام و همبستگی ایجاد می‌کند، مکانیسمی که شامل ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها و نحوه شناخت فرد از جهان است (نوروال^۲، ۲۰۰۳: ۲۷۵).

از دیدگاه ساختارگرایان، هویت یعنی درک خاصی از خود که منبعث از گفتمان موجود و به آن مقید است- هرچند تعیین یافته آن نیست- زیرا این درک طی فرایندی پیوسته و دائمی شکل می‌گیرد و هر لحظه از نو بر ساخته می‌شود. از دیدگاه پسا ساختارگرایان که همواره به «خود»های فردی که در زبان و گفتمان‌ها ظاهر می‌شوند؛ علاقه‌مند بوده‌اند، این خودهای فردی در خارج از ملاک‌ها وجودی واقعی ندارند. طبق نظر این نویسندگان عامیانه است که تصور شود ایده‌ها، افکار، احساسات و تمایلات انسان در مقام یک فرد متعلق به خود اوست؛ زیرا انسان از گفتمان‌هایی خلق شده که حالات «فاعل شناسا» را تخصیص و به او اجازه می‌دهند تا از راه‌های گوناگون به تحلیل‌های گفتمان فکر کند (صانع پور، ۱۳۹۰: ۱۱۷).

می‌توان گفت که هویت یک مفهوم پارادوکسیکال است که هم‌زمان حامل عنصری ایستا و عنصری پویاست (افروغ، ۱۳۷۸: ۱۵) هم به تشابه (درون‌گروهی) و هم به تمایز (برون‌گروهی) اشاره دارد (کونولی^۳، ۲۰۰۲: ۱۵-۱۴). در سال‌های اخیر و در دوران پست‌مدرن تأکید بر پویایی هویت بیش از بعد ایستای آن (شیانی و هاشمی، ۱۳۹۲: ۶۲؛ مین و سانوال^۴، ۲۰۱۵)، تأکید بر «برساختگی» هویت بیش از «پیش‌ساختگی» آن (نوذری، ۱۳۸۵: ۱۳۲؛ دانبر و کارتر^۵، ۲۰۲۰) و تأکید بر «فرایندی و تاریخ‌مند» بودن آن بیش از «ثابت‌مدار» بودن آن (مظفر و همکاران، ۱۳۹۵: ۳؛ پانتر^۶، ۱۹۹۱) بوده است.

با توجه به اینکه صرف‌نظر از موقعیت تاریخی، اجتماعی، تکنولوژیکی و جغرافیایی؛ انسان‌ها همیشه به مکان نیاز خواهند داشت؛ بنابراین هویت را بدون در نظر گرفتن زمینه و منشأ مکانی و اجتماعی آن نمی‌توان متصور شد. از این منظر، هویت برآیند چگونگی تأمین نیازهای شخصی و جمعی در مکانی ویژه است (کاویانی راد و عزیزی کاوه، ۱۳۹۰: ۱۵۵). این موضوع باعث طرح مفهوم «هویت مکانی» می‌شود. در حقیقت هویت مکانی زیرمجموعه‌ای از هویت خویش است. فرد تنها محیط را در ذهن خود ثبت نمی‌کند بلکه احساسات و ایده‌هایش را در مورد آن بسط می‌دهد و با محیط خود از همان راهی ارتباط برقرار می‌سازد که هویتش آن را مهم می‌داند (امین‌زاده، ۱۳۸۹: ۵).

هویت مکانی تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی (لطیفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۳) کالبدی (منتظرالحجه و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۵؛ بائی و جو^۷، ۲۰۲۰)، معنایی (گودرزی و بختیاری، ۱۳۹۵: ۵۵؛ نوربرگ شولتر^۸، ۲۰۰۰)، کارکردی (حبیب زاده

² - Norval

³ - Connolly

⁴ - Main and Sandoval

⁵ - Dunbar and Carter

⁶ - Punter

⁷ - Bae and Joo

⁸ - Norberg schulz

کوزه کنائی و عبدالله زاده، ۱۳۹۵: ۱۱؛ روتنبرگ^۹، ۲۰۱۲) و طبیعی (علیدوست و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۵؛ فراست و کانتنت^{۱۰}، ۲۰۱۹) است. این تأثیرپذیری هویت از مقولات مختلف باعث شده است تا روش‌های سنجش و اندازه‌گیری مناسبی برای آن به صورت کمی تبیین نشده باشد.

در تبیین مدل مناسب جهت اندازه‌گیری و سنجش میزان هویت مکانی در یک فضای شهری مسائل و ضرورت‌هایی نظیر (۱) تعدد معیارها و شاخص‌های مداخله‌کننده، (۲) روابط پیچیده علی و معلولی به صورت مستقیم و غیرمستقیم، (۳) ضرورت توجه به آرای خبرگان بومی، (۴) ضرورت مداخله نظرات استفاده‌کنندگان از فضا در مدل پیشنهادی وجود دارد بر این اساس سؤالاتی به ذهن متبادر می‌گردد که چگونه می‌توان روابط پیچیده‌ی علی و معلولی بین ابعاد، معیارها و شاخص‌های مختلف در هویت مکانی را سنجید؟ چگونه می‌توان در قالب یک دل ترکیبی به طور هم‌زمان نظریات خبرگان بومی و استفاده‌کنندگان محلی را وارد مدل ارزیابی هویت مکانی نمود؟

بر اساس مسائل طرح شده و سؤالات موجود، هدف این پژوهش «ارائه مدلی ترکیبی جهت سنجش هویت مکانی در فضاهای شهری» است. بدین منظور لازم است تا در گام اول ابعاد، معیارها و شاخص‌های مؤثر در هویت مکانی شناسایی شود.

شاخص‌های سنجش هویت مکانی در پژوهش‌های مختلف مورد مطالعه قرار گرفته است. نجفی و کمال‌بین با تأکید بر بعد کارکردی هویت مکانی معتقدند که شکل‌گیری مکان فرایندی اجتماعی و برگرفته از ارتباطات اجتماعی و فعالیت‌های درون آن نیز هست بنابراین فعالیت در یک مکان، یکی از عوامل شکل‌دهنده هویت مکانی می‌باشد (نجفی و کمال‌بین، ۲۰۱۱: ۱۰). در سوی مقابل حیدری و میرزایی (۲۰۱۳) بر این اعتقادند که ویژگی‌های کالبدی مکان از مؤلفه‌های شکل‌دهنده اصلی هویت مکانی هستند که مستقل از انسان می‌باشند (حیدری و میرزایی، ۲۰۱۳: ۲۶۷). رلف^{۱۱} (۲۰۰۷) بر بعد معنایی هویت مکانی تأکید می‌کند و برای توضیح بعد معنایی از واژه «روح مکان» استفاده می‌کند و آن را، پیوند با کیفیت‌های منحصر به فرد و درک آن تعریف می‌کند (رلف، ۲۰۰۷: ۱۸).

علی دوست و همکاران (۱۳۹۷) سه بعد شکلی، اجتماعی و معنایی را اجزای اصلی هویت مکان دانسته و معیارهایی شامل نظم فضایی، تنوع فضایی، محصوریت فضا، نشانه‌ها، مقیاس انسانی، طراحی اقلیمی، معنی دار بودن مکان‌ها، پیشینه تاریخی (ریشه داشتن)، ارتباط و انتقال ارزش‌های فرهنگی، ارزش‌های زیباشناختی و استفاده از تزیین‌ها، مشابهت به انگیزه‌های رفتاری، خوانایی (وضوح مسیر حرکت)، احساس تعلق، سیمای شهری و تصویر ذهنی (تطبیق عینیت فضا با اندوخته‌های ذهنی)، خاطرات جمعی و بازشناسی مسیر و جهت‌یابی را از مهم‌ترین عوامل هویت‌بخش در بافت‌های شهری می‌دانند.

کلیر و تیمرمن^{۱۲} (۲۰۱۴) عوامل اجتماعی نظیر مشارکت مردم را از مهم‌ترین عوامل هویت مکانی می‌دانند (کلیر و تیمرمن، ۲۰۱۴: ۴۱۳). نلسون^{۱۳} و همکاران (۲۰۲۰) بر این نکته تأکید دارند که تعریف حس مکان و عوامل مؤثر بر آن در زمینه‌های مختلف متفاوت است و باید معیارهای خاصی را در هر مکان مورد سنجش قرار داد (نلسون و همکاران، ۲۰۲۰: ۲۳۶). مارتینز ابرز و همکاران^{۱۴} (۲۰۲۱) به منظور تقویت هویت بر افزایش تأکید بر تشابهات گروهی تأکید می‌کنند اما همچنین به این موضوع اشاره دارند که برای گردهم آوردن افراد از گروه‌های مختلف در یک شهر لازم است تا روابط بین گروهی نیز تقویت شود (مارتینز ابرز و همکاران، ۲۰۲۱: ۱). مهم‌ترین معیارهای هویت مکانی در ارتباط با ارتقای تعاملات اجتماعی در جدول (۱) منعکس شده است.

⁹ - Rotenberg

¹⁰ - Frost and cotnet

¹¹ - Relfh

¹² - Cilliers and Timmermans

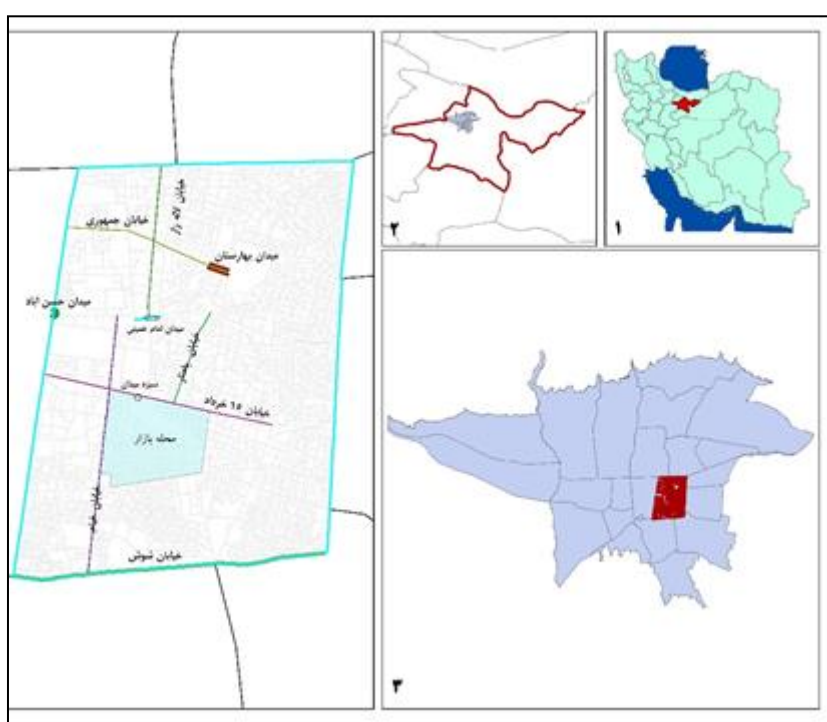
¹³ - Nelson et al

¹⁴ - Martinez-Ebers

روش‌شناسی

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه این پژوهش منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد که بیش از سه‌چهارم تهران ناصری (مرکز تاریخی تهران) را پوشش می‌دهد. مهم‌ترین عنصر هویتی در این منطقه، بازار بزرگ تهران است و آثار، فضاها و محدوده‌های تاریخی متعدد در سراسر منطقه پراکنده شده‌اند. ۲۷ درصد از سطح منطقه (داخل باروی اول) بیش از ۴۰۰ سال و ۷۳ درصد از بافت بیش از ۲۰۰ سال قدمت دارد. بیش از ۳۴ درصد محدوده منطقه از گستره‌ها و پهنه‌های شاخص و ارزشمند تشکیل شده است. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره گردید، دوازده فضای شهری شامل بازار تهران، سبزه‌میدان، محورهای پامنار، پانزده خرداد، خیام، شوش، جمهوری، لاله‌زار و امام‌خمینی و همچنین میادین توپخانه، بهارستان و حسن‌آباد مورد بررسی قرار می‌گیرند که در شکل (۱) مشخص شده است.

شکل (۱). محدوده مورد مطالعه

روش انجام پژوهش

این پژوهش از نظر هدف در دسته پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد چراکه نظریات مختلف ارائه‌شده در رابطه هویت مکانی را در بافت تاریخی شهر تهران مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین با توجه به بررسی منطقه ۱۲ شهر تهران، می‌توان آن را در دسته پژوهش‌های موردنگاری نیز قرار داد. از آن‌جاکه در گذشته‌ای نه‌چندان دور بافت مرکزی شهر تهران، مکانی برای انواع تعاملات اجتماعی بین گروه‌های مختلف بود اما با تغییرات مختلف اجتماعی، اقتصادی، جمعیتی و کالبدی- فضایی روزبه‌روز از میزان این تعاملات کاسته شده و این بافت در مسیر از دست دادن هویت مکانی خود است؛ این بافت به‌عنوان نمونه موردی پژوهش انتخاب شده است.

به‌منظور گردآوری داده‌ها ابتدا با استفاده از روش‌های اسنادی مبانی نظری و پیشینه پژوهش بررسی می‌شود و در ادامه جهت بررسی نمونه موردی از پرسش‌نامه گروه خبرگان (رویکرد کارشناس‌محور) و پرسش‌نامه استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری (رویکرد مخاطب‌محور) استفاده می‌شود.

در رویکرد کارشناس محور، به منظور نمونه‌گیری از گروه خبرگان از روش نمونه‌گیری هدفمند و متوالی استفاده می‌شود؛ که مبتنی بر روش دلفی است. بدین منظور ابتدا یک ماتریس ۳۲ در ۳۲ متناظر با تعداد شاخص‌ها تنظیم و در اختیار ۱۷ نفر از کارشناسان شهرداری منطقه ۱۲ تهران و نواحی آن که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر در رشته‌های مرتبط بودند؛ قرار گرفت و پس از پایش ضریب ناسازگاری ۵ پرسشنامه غیرقابل قبول تشخیص داده شده و در گام بعد ۱۰ پرسشنامه توزیع گردید که در نهایت ۱۹ پرسشنامه قابل قبول از گروه خبرگان جمع‌آوری گردید و در ادامه بر اساس شاخص نما عدد نهایی رابطه بین متغیرها اعمال شد. ویژگی‌های کلی گروه خبرگان در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول (۲). توصیف ویژگی‌های گروه خبرگان

تحصیلات	فراوانی	فراوانی نسبی	جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	سابقه کار	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
کارشناسی	۴	۲۱.۰۵	مرد	۱۲	۶۳.۱۶	کمتر از پنج سال	۳	۱۵.۷۹
کارشناسی ارشد	۱۱	۵۷.۸۹	زن	۷	۳۶.۸۴	۵-۱۰ سال	۵	۲۶.۳۲
دکتر	۴	۲۱.۰۵	جمع	۱۹	۱۰۰	۱۰-۱۵ سال	۷	۳۶.۸۴
جمع	۱۹	۱۰۰				بالاتر از ۱۵ سال	۴	۲۱.۰۵
						جمع	۱۹	۱۰۰

در رویکرد مخاطب محور، روش نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت نمونه‌گیری مرحله‌ای می‌باشد. بدین منظور ابتدا از بین فضاهای شهری مختلف موجود در بافت تاریخی شهر تهران، تعدادی به عنوان نمونه طی یک فرایند نمونه‌گیری هدفمند انتخاب می‌شود و سپس نمونه‌گیری میدانی با استفاده از روش سیستماتیک صورت می‌گیرد. در این راستا، خیابان‌های مهم شهر تهران در بافت تاریخی و قدیمی در محدوده دروازه‌های ناصری به چهار دسته ۱- بافت تهران قدیم، ۲- خیابان‌های بازگشایی شده در تهران قدیم، ۳- فضاهای شهری پیرامون بافت قدیم و ۴- فضاهای واقع در دروازه‌های تهران ناصری تقسیم می‌شوند و با در نظر گرفتن حداکثر تنوع تعدادی فضای شهری از بین آن‌ها انتخاب می‌شود. فضاهای شهری منتخب در جدول (۳) قابل مشاهده است.

جدول (۳). فضاهای شهری انتخاب شده جهت مطالعه موردی در بافت قدیم تهران

مکان	فضاهای شهری انتخاب شده
هسته مرکزی بافت تهران قدیم	۱- خیابان‌های درونی محله بازار، ۲- سبزه میدان، ۳- خیابان پامنار
خیابان‌های بازگشایی شده در تهران قدیم	۴- خیابان ۱۵ خرداد، ۵- خیابان خیام، ۶- خیابان شوش
فضاهای شهری پیرامون بافت قدیم	۷- میدان توپخانه، ۸- خیابان امام خمینی (سپه)
فضاهای واقع در دروازه‌های تهران ناصری	۹- میدان بهارستان، ۱۰- خیابان جمهوری، ۱۱- خیابان لاله‌زار، ۱۲- میدان حسن آباد

به منظور تعیین حجم نمونه از رابطه کوکران در جوامع باز استفاده می‌شود. به علت مشخص نبودن واریانس جامعه می‌توان از ضریب pq استفاده کرد و به جای p مقدار ماکزیمم آن یعنی ۰.۵ را قرار داد، بدین ترتیب به جای s^2 در محاسبات می‌توان ۰.۲۵ را منظور نمود. مقدار عددی Z با احتساب خطای پنج درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۱.۹۶ می‌باشد که بر این اساس حجم نمونه ۳۸۴ نفر محاسبه می‌شود. با توجه به بررسی ۱۲ فضای شهری به عنوان نمونه موردی و با استفاده از روش تخصیص مساوی حجم نمونه برای هر یک از این فضاهای شهری ۳۲ پرسشنامه محاسبه می‌شود. روایی پرسشنامه‌ها با استفاده از نظرات ۵ کارشناس مورد بررسی قرار گرفت و ضریب پایایی نیز با استفاده از آلفای کرونباخ معادل ۰.۸۱ محاسبه شد که با توجه به بالاتر بودن از عدد ۰.۷ قابل قبول است. در جدول (۴) مشخصات پرسش‌شوندگان از فضا آورده شده است.

جدول (۴). توصیف ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا

جنسیت	تعداد	درصد	سن	تعداد	درصد
مرد	۲۰۴	۵۲.۱۳	پایین‌تر از ۲۰ سال	۲۷	۷.۰۳
زن	۱۸۰	۴۶.۸۸	۲۰-۳۰ سال	۸۴	۲۱.۸۸
مجموع	۳۸۴	۱۰۰	۳۰-۴۵ سال	۱۵۹	۴۱.۴۱
			۴۵-۶۵ سال	۹۵	۲۴.۷۴
			بالتر از ۶۵ سال	۱۹	۴.۹۵
			مجموع	۳۸۴	۱۰۰

به‌منظور تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از مدل‌های دیماتل، فرایند تحلیل شبکه و مدل تاپسیس به‌صورت ترکیبی و در قالب مدل DANP-TOPSIS استفاده شده است. با توجه به قابلیت بالای مدل تاپسیس جهت محاسبه میزان فاصله وضعیت کنونی فضاهای شهری از حالت ایده‌آل، سنجش کمی و کیفی وضعیت فضاهای شهری ۱۲ گانه، بر اساس طیف لیکرت هفت‌گانه در قالب این مدل انجام شده است. بر این اساس عدد ۱ تا ۷ نشان‌دهنده وضعیت‌های مختلف از بسیار نامناسب تا بسیار مناسب است؛ اما نقطه‌ضعف مدل تاپسیس عدم در نظر گرفتن وزن‌های متفاوت معیارها و شاخص‌ها در فرایند محاسبه است. با توجه به این موضوع، از «فرایند تحلیل شبکه» جهت تعیین درجه اهمیت هر شاخص استفاده می‌شود اما نکته قابل‌ذکر آن است که با توجه به تعدد شاخص‌ها (۳۲ شاخص)، ترسیم اولیه روابط شبکه‌ای بسیار مشکل است و به همین علت نحوه ارتباطات بین شاخص‌ها با مدل دیماتل مشخص می‌شود.

به‌بیان‌دیگر می‌توان گفت که به‌منظور تحلیل داده‌ها ابتدا یک پرسش‌نامه بر اساس منطق مدل دیماتل تنظیم شده و توسط کارشناسان روابط بین شاخص‌ها مشخص می‌شود و در ادامه با استفاده از مدل DANP درجه اهمیت هر شاخص محاسبه می‌گردد. درنهایت با استفاده از داده‌های میدانی ورودی‌های اولیه مدل تاپسیس فراهم می‌شود که با ترکیب این داده‌ها با خروجی‌های مدل DANP می‌توان مدل ترکیبی DANP-TOPSIS را اجرا نمود که یک مدل ترکیبی متشکل از نظرات گروه خبرگان و استفاده‌کنندگان از فضا است.

نتایج و بحث

به‌منظور بررسی میزان هویت مکانی جهت ارتقای تعاملات اجتماعی در فضاهای دوازده‌گانه شهری از مدل تاپسیس استفاده شده است. این مدل در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، کارکردی و معنایی به‌صورت جداگانه اجرا شده است تا نقاط قوت و ضعف هر یک از فضاهای شهری مشخص گردد.

مدل تاپسیس در معیار اجتماعی: با توجه به خروجی‌های نهایی مدل تاپسیس در معیار اجتماعی در فضاهای شهری ۱۲ گانه مشخص می‌گردد که فضای شهری بازار در بهترین وضعیت از نظر این معیار قرار گرفته و با اختصاص عدد ۰.۷ در وضعیت مناسب قرار دارد. فضاهای شهری سبزه‌میدان و ۱۵ خرداد که در مجاورت بازار قرار دارند نیز دارای وضعیت نسبتاً مناسبی از نظر ویژگی‌های اجتماعی هستند. فضاهای شهری بهارستان، جمهوری و لاله‌زار در وضعیت متوسط قرار دارند اما بیشتر فضاهای شهری موردبررسی شامل پامنار، خیام، میدان توپخانه، خیابان امام خمینی و میدان حسن‌آباد در وضعیت نسبتاً نامناسب هستند. تک عملکردی شدن کاربری‌ها از یک‌سو و تسلط خودرودمداری به‌خصوص موتورسیکلت‌سواران بسیاری از ویژگی‌های اجتماعی از جمله امنیت را به‌شدت کاهش داده است. محور شوش نیز به علت تک کارکردی بودن و اختصاص بخش وسیعی از فضای پیرامونی محور به قطعات درشت‌دانه فاقد کاربری یا انبارها و گاراژها دچار مسائل و مشکلات مختلفی نظیر بزه‌کاری، تجمع معتادها و غیره شده است و این محور در وضعیت بسیار نامناسب قرار گرفته است. خروجی‌های مدل تاپسیس در بعد اجتماعی در جدول (۵) قابل‌مشاهده است.

جدول (۵). خروجی نهایی مدل تاپسیس در فضاهای شهری دوازده گانه در معیار اجتماعی

وضعیت	بسیار نامناسب	نامناسب	نسبتاً نامناسب	متوسط	نسبتاً مناسب	نامناسب	بسیار مناسب
بازه	۰.۱۵	۰.۱۵-۰.۳۰	۰.۳۰-۰.۴۵	۰.۴۵-۰.۵۵	۰.۵۵-۰.۷۰	۰.۷۰-۰.۸۵	۰.۸۵-۱
بازار		۰.۷					
سبزه میدان			۰.۶۵				
پامنار				۰.۴۳			
پانزده خرداد					۰.۶۵		
خیام							۰.۴
شوش	۰.۱۱						
توپخانه							۰.۳۹
امام خمینی							۰.۳۴
بهارستان				۰.۴۸			
جمهوری				۰.۵۳			
لاله زار				۰.۴۵			
حسن آباد							۰.۴

مدل تاپسیس در معیار کالبدی: با توجه به خروجی‌های نهایی مدل تاپسیس در معیار کالبدی در فضاهای شهری ۱۲ گانه مشخص می‌گردد که فضاهای شهری بازار و میدان حسن‌آباد از نظر هویت کالبدی در بهترین وضعیت قرار دارند و در رده مناسب قرار می‌گیرند. وضعیت فضاهای شهری سبزه‌میدان، پانزده خرداد، توپخانه، امام خمینی و میدان بهارستان نیز نسبتاً مناسب ارزیابی می‌شود. اگرچه محورهای خیام و لاله‌زار در مجاورت فضاهای شهری با هویت نسبتاً مناسب قرار گرفته‌اند اما به علت تغییرات کالبدی در تضاد با ماهیت آن‌ها در چند دهه گذشته از هویت کالبدی اصیل خود فاصله گرفته‌اند و در وضعیت متوسط قرار دارند. محورهای پامنار و جمهوری نیز به علت تغییرات وسیع کالبدی در وضعیت نسبتاً نامناسب قرار دارند اما به علت تعداد عناصر هویت بخش کالبدی که این محورها را از سایر محورهای شهر تهران مجزا می‌سازد همچنان دارای تفاوت می‌باشند. محور شوش نیز به علت تغییرات کالبدی و کارکردی در وضعیت نامناسب قرار گرفته است. خروجی‌های مدل تاپسیس در بعد کالبدی در جدول (۶) قابل مشاهده است.

جدول (۶). مدل تاپسیس در فضاهای شهری دوازده گانه در معیار کالبدی

وضعیت	بسیار نامناسب	نامناسب	نسبتاً نامناسب	متوسط	نسبتاً مناسب	نامناسب	بسیار مناسب
بازه	۰.۱۵	۰.۱۵-۰.۳۰	۰.۳۰-۰.۴۵	۰.۴۵-۰.۵۵	۰.۵۵-۰.۷۰	۰.۷۰-۰.۸۵	۰.۸۵-۱
بازار		۰.۷۱					
سبزه میدان			۰.۶۶				
پامنار							۰.۴۳
پانزده خرداد					۰.۶۸		
خیام				۰.۴۷			
شوش	۰.۲۱						
توپخانه							۰.۶۱

مدل تاپسیس در معیار معنایی: با توجه به خروجی‌های نهایی مدل تاپسیس در معیار معنایی در فضاهای شهری ۱۲ گانه مشخص می‌گردد که علی‌رغم تمامی تحولات انجام شده در چند دهه گذشته در سطح منطقه ۱۲ هنوز هویت این منطقه از بعد معنایی در وضعیت مناسبی قرار دارد به‌گونه‌ای فضای شهری بازار در وضعیت بسیار مناسب قرار دارد و پس از آن سبزه‌میدان، ۱۵ خرداد و میدان بهارستان قرار دارند که وضعیت آن‌ها مناسب ارزیابی می‌شود. فرایند معنازدایی از بافت منطقه ۱۲ در محورهایی با فاصله بیشتر از بازار شروع شده است به‌گونه‌ای که خیابان‌های لاله‌زار و جمهوری در وضعیت نسبتاً نامناسب قرار گرفته‌اند و در نهایت خیابان شوش که به علت ویژگی‌های کالبدی-کارکردی و همچنین معضلات اجتماعی در وضعیت نامناسبی از نظر هویت معنایی قرار گرفته است. خروجی‌های مدل تاپسیس در بعد معنایی در جدول (۷) قابل مشاهده است.

جدول (۷). مدل تاپسیس در فضاهای شهری دوازده‌گانه در معیار معنایی

وضعیت	بسیار نامناسب	نامناسب	نسبتاً نامناسب	متوسط	نسبتاً مناسب	مناسب	بسیار مناسب
بازه	۰.۰۱۵	۰.۱۵-۰.۳۰	۰.۳۰-۰.۴۵	۰.۴۵-۰.۵۵	۰.۵۵-۰.۷۰	۰.۷۰-۰.۸۵	۰.۸۵-۱
بازار							۰.۸۸
سبزه‌میدان						۰.۸	
پامنار					۰.۵۹		
پانزده خرداد						۰.۷۹	
خیام					۰.۶۵		
شوش		۰.۲۶					
توپخانه					۰.۶۴		
امام خمینی					۰.۶۲		
بهارستان						۰.۷	
جمهوری			۰.۵۲				
لاله‌زار			۰.۴۹				
حسن‌آباد					۰.۶۴		

مدل تاپسیس در معیار کارکردی: با توجه به خروجی‌های نهایی مدل تاپسیس در معیار کارکردی در فضاهای شهری ۱۲ گانه مشخص می‌گردد که علت عمده کاهش هویت در بافت منطقه ۱۲ تغییرات کارکردی می‌باشد به‌گونه‌ای که فضاهای شهری بازار، سبزه‌میدان، ۱۵ خرداد، بهارستان و جمهوری در وضعیت نسبتاً مناسب قرار دارند و سایر محورها در وضعیتی پایین‌تر قرار می‌گیرند. خیابان امام خمینی که دربرگیرنده سه فضای شهری میدان توپخانه، میدان حسن‌آباد و خیابان سپه می‌باشد به علت تخصصی شدن بازارها، به کارکردهای نامتجانس نظیر فروش لوازم صنعتی و عمده‌فروشی‌های کلان تبدیل

شده است و حمل و نقل مرتبط این عمده‌فروشی‌ها و همچنین بازار مرکزی باعث افت هویت بافت در این مناطق شده است. همچنین بخش اعظم منطقه ۱۲ از نظر فعالیت در شب ضعیف بوده که این موضوع نیز ریشه در کارکردهای عمده‌فروشی آن دارد. خروجی‌های مدل تاپسیس در بعد کارکردی در جدول (۸) قابل مشاهده است.

جدول (۸). مدل تاپسیس در فضاهای شهری دوازده‌گانه در معیار کارکردی

وضعیت	بسیار نامناسب	نامناسب	نسبتاً نامناسب	متوسط	نسبتاً مناسب	مناسب	بسیار مناسب
بازه	۰.۰۱۵	۰.۱۵-۰.۳۰	۰.۳۰-۰.۴۵	۰.۴۵-۰.۵۵	۰.۵۵-۰.۷۰	۰.۷۰-۰.۸۵	۰.۸۵-۱
بازار			۰.۶۳				
سبزه‌میدان			۰.۶۵				
پامنار				۰.۳۳			
پانزده خرداد			۰.۶۶				
خیام				۰.۴۷			
شوش		۰.۲۵					
توپخانه			۰.۴۴				
امام خمینی			۰.۴۲				
بهارستان			۰.۵۷				
جمهوری			۰.۵۷				
لاله‌زار				۰.۴۱			
حسن‌آباد				۰.۳۵			

مدل D-ANP-TOPSIS در فضاهای شهری دوازده‌گانه

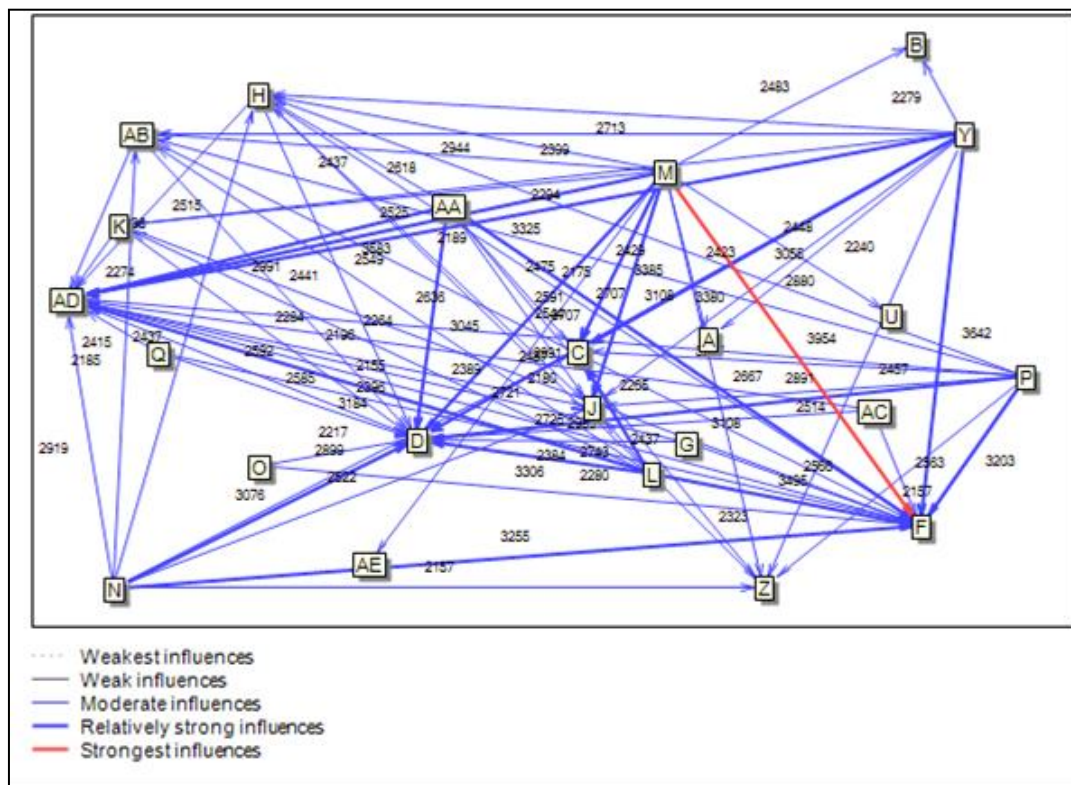
با توجه به اینکه در مدل تاپسیس معیارها و شاخص‌ها دارای درجه اهمیت برابر هستند؛ بهتر است جهت افزایش دقت محاسبات ضریبی به هر یک از شاخص‌ها اختصاص یابد که نشان‌دهنده درجه اهمیت آن شاخص در شبکه است. با توجه به توضیحات ارائه‌شده در بخش مقدمه و مزایای مدل DANP، از این مدل جهت تعیین ضرایب اهمیت استفاده می‌شود.

بر مبنای نظرسنجی انجام شده از گروه خبرگان، شامل ۱۹ نفر از کارشناسان شهرداری منطقه ۱۲ شهر تهران و با استفاده از نماگر آماری «مد»، ماتریس شدت روابط مستقیم که نشان‌دهنده میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر شاخص است؛ در جدول ۷ نمایش داده شده است. به‌طور مثال، شاخص A (میزان آرامش در فضا) تأثیر زیادی بر روی شاخص F (میزان تعاملات اجتماعی در فضا) دارد در صورتی که شاخص F بر روی A دارای تأثیر کمی است. برخلاف رابطه بین دو شاخص A و F رابطه بین دو شاخص A و B یک‌طرفه است و تنها B بر روی A تأثیر دارد یا به عبارت دیگر شاخص «میزان احساس امنیت در فضا» بر «میزان آرامش در فضا» تأثیر زیادی دارد اما از آن تأثیر نمی‌پذیرد و رابطه به‌صورتی علی و یک‌طرفه است. در برخی از موارد نیز هیچ‌گونه رابطه علی بین دو متغیر دیده نمی‌شود، به‌طور نمونه شاخص B (میزان احساس امنیت در فضا) بر شاخص AF (میزان سازگاری فضا با اقلیم) تأثیر نمی‌گذارد و متقابلاً از آن تأثیر هم نمی‌پذیرد. در جدول (۹) ماتریس شدت روابط مستقیم قابل مشاهده است.

جدول (۹). ماتریس شدت روابط مستقیم (خلاصه‌شده) بر اساس نظرات گروه خبرگان

شاخص	A	B	C	D	E	F	...	AD	AE	AF
A	۰	۰	۲	۲	۲	۳	...	۲	۲	۰
B	۴	۰	۲	۲	۴	۲	...	۲	۲	۰
C	۲	۱	۰	۳	۰	۴	...	۳	۲	۰
D	۰	۲	۱	۰	۰	۴	...	۳	۲	۰
E	۰	۰	۰	۴	۰	۴	...	۲	۲	۰
F	۱	۲	۴	۴	۰	۰	...	۴	۲	۰
...
AD	۴	۳	۴	۴	۱	۴	...	۰	۰	۰
AE	۲	۲	۱	۲	۱	۱	...	۰	۰	۰
AF	۴	۰	۳	۲	۳	۰	...	۰	۰	۰

با توجه به روابط مستقیم و غیرمستقیم موجود در شبکه روابط علی- معلولی بین شاخص‌های مختلف رابطه‌ی پیچیده‌ای برقرار است که در شکل (۲) قابل مشاهده است.

شکل (۲). گراف روابط غیرمستقیم بین متغیرها

پس از نرمال‌سازی ماتریس دیماتل (ماتریس X)، تشکیل ماتریس ارتباطات کل دیماتل (Tc)، تشکیل ماتریس ارتباطات معیارها (TD)، نرمال‌سازی ماتریس Tc و TD و ایجاد سوپر ماتریس اولیه، ایجاد سوپر ماتریس موزون، درنهایت از طریق به

توان رساندن ماتریس موزون و به دست آوردن وزن نهایی (سوپر ماتریس حددار) محاسبه می‌شود که نتایج آن در جدول (۹) منعکس شده است.

جدول (۹). سوپر ماتریس حددار

شاخص	A	B	C	D	E	F	...	AD	AE	AF
A	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	...	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶
B	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	...	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰	۰.۰۴۰
C	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	...	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸	۰.۰۳۸
D	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	...	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶	۰.۰۲۶
E	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	...	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷	۰.۰۲۷
F	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	...	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳
...
AD	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	...	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶	۰.۰۳۶
AE	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	...	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲	۰.۰۱۲
AF	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	...	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹	۰.۱۳۹

خروجی‌های مدل سوپر ماتریس حددار نشان می‌دهد که شاخص‌های «میزان سازگاری فضا با اقلیم»، «میزان خاطره‌انگیزی فضا»، «میزان جذابیت بصری»، «میزان وقوع رویدادهای خاص و منحصر به فرد در مکان» دارای بالاترین درجه اهمیت در شبکه بوده‌اند. اعداد به دست آمده از مدل DAMP را می‌توان به عنوان ضرایب هر شاخص در مدل تاپسیس وارد نمود و بدین ترتیب بر اساس مدل ترکیبی DANP-TOPSIS نتایجی با دقت بالاتر در اختیار داشت. به طور مثال برای شاخص A (میزان آرامش در فضا) عدد ۰.۲۶ به دست آمده است که می‌توان این عدد را ابتدا در اعداد اختصاص یافته به مینیمم ایده‌آل، ماکزیمم ایده‌آل و وضع موجود ضرب نموده و سپس فرایند معمول مدل تاپسیس را ادامه داد. ضرایب اهمیت هر یک از شاخص‌ها بر اساس سوپر ماتریس حددار در جدول (۱۰) قابل مشاهده است.

جدول (۱۰). ضرایب اهمیت نهایی هر شاخص بر اساس سوپر ماتریس حددار در مدل DANP

وزن	شاخص	وزن	شاخص
۰.۰۱۸	میزان خوانایی و وضوح راه‌ها و شبکه معابر و گره‌ها	۰.۰۲۶	میزان آرامش در فضا
۰.۰۴۴	میزان راحتی آدرس یابی و آدرس‌دهی	۰.۰۴۰	میزان احساس امنیت در فضا
۰.۰۲۳	میزان خوانایی نشانه‌ها	۰.۰۳۸	میزان خودمانی بودن در فضا
۰.۰۷۲	میزان جذابیت بصری	۰.۰۲۶	میزان سرزندگی فضا
۰.۰۸۵	میزان خاطره‌انگیزی فضا	۰.۰۲۷	میزان راحتی حضور اقشار مختلف در فضا
۰.۰۱۳	میزان حفظ نام‌های قدیمی به صورت عرفی	۰.۰۲۳	میزان تعاملات اجتماعی در فضا
۰.۰۲۹	میزان اطلاع از تاریخچه مکان	۰.۰۱۹	میزان حفظ آداب و رسوم بومی و قدیمی در فضا
۰.۰۶۵	میزان وقوع رویدادهای خاص و منحصر به فرد در مکان	۰.۰۱۸	میزان وجود پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری در فضا
۰.۰۳۴	میزان وجود بناهای محوری و یادمانی	۰.۰۰۵	میزان نظارت اجتماعی بر فضاهای عمومی
۰.۰۴۳	میزان رضایت از فعالیت‌های شبانه	۰.۰۱۴	میزان ملاقات با دوستان و آشنایان در فضای عمومی

۰.۰۰۵	میزان تنوع کاربری‌ها	۰.۰۲۹	میزان کنترل بزه‌کاری
۰.۰۴۲	میزان پیاده‌مداری فضا	۰.۰۱۰	میزان تطبیق ساخت‌وسازهای جدید و قدیم
۰.۰۱۱	میزان دسترسی‌پذیری فضا	۰.۰۰۰۴	میزان وجود آثار تاریخی
۰.۰۳۶	میزان پاسخگویی فضا به فعالیت‌های اجتماعی	۰.۰۱۷	میزان تشابه و هماهنگی عناصر تشکیل‌دهنده با یکدیگر
۰.۰۱۲	میزان پاسخگویی فضا به فعالیت‌های اختیاری	۰.۰۲۴	میزان تمایز عناصر تشکیل‌دهنده فضا با سایر بخش‌های شهر
۰.۱۳۹	میزان سازگاری فضا با اقلیم	۰.۰۱۱	میزان همخوانی تزئینات بافت با روح مکان

پس از انجام مراحل مدل تاپسیس، بررسی خروجی نهایی مدل D-ANP-TOPSIS نشان می‌دهد که هویت مکانی در فضاهای شهری بازار، سبزه‌میدان و محور پانزده خرداد در وضعیت مناسب قرار دارد. فضاهای شهری میدان بهارستان و حسن‌آباد علی‌رغم پتانسیل بالا در وضعیت نسبتاً مناسب قرار دارند. بیشتر فضاهای شهری منطقه از جمله پامنار، خیام، توپخانه، خیابان امام خمینی و جمهوری در وضعیت متوسط قرار دارند و بسیاری از عناصر هویت‌زای خود از جمله ویژگی‌های کارکردی را از دست داده‌اند. محور لاله‌زار در وضعیت نسبتاً نامناسب و در نهایت محور شوش در وضعیت نامناسب از نظر هویت مکانی قرار گرفته‌اند. وضعیت نهایی هر یک از فضاهای شهری در جدول (۱۱) آورده شده است.

جدول (۱۱). خروجی نهایی مدل D-ANP-TOPSIS در فضاهای شهری دوازده‌گانه

وضعیت	بسیار نامناسب	نامناسب	نسبتاً نامناسب	متوسط	نسبتاً مناسب	مناسب	بسیار مناسب
بازار	۰.۰۱۵	۰.۱۵-۰.۳۰	۰.۳۰-۰.۴۵	۰.۴۵-۰.۵۵	۰.۵۵-۰.۷۰	۰.۷۰-۰.۸۵	۰.۸۵-۱
بازار						۰.۷۵	
سبزه‌میدان						۰.۷۳	
پامنار				۰.۵			
پانزده خرداد						۰.۷۱	
خیام				۰.۴۸			
شوش		۰.۲۷					
توپخانه				۰.۵۱			
امام خمینی				۰.۵۰			
بهارستان			۰.۵۶				
جمهوری				۰.۴۶			
لاله‌زار					۰.۴۱		
حسن‌آباد						۰.۵۶	

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب ذکرشده، می‌توان نتایج پژوهش را در سه دسته نتایج نظری، نتایج روش‌شناختی و نتایج تحلیلی یا دستاوردهای پژوهشی تقسیم‌بندی نمود.

بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده مشخص گردید که هویت یک مفهوم پارادوکسیال است و نمی‌توان تعریف مشخصی از آن ارائه داد و به تبع آن نمی‌توان یک نظریه خاص را نیز برای تشریح آن در فضاهای شهری و ارتباط آن

با الگوهای رفتاری اجتماعی انتخاب نمود؛ بنابراین باید ترکیبی از نظریات مختلف تا آنجا که تناقضات ماهوی با یکدیگر نداشته باشند در باب هویت طرح گردند.

می‌توان گفت که هویت به‌طور هم‌زمان میان افراد، دو نسبت محتمل برقرار می‌کند. از یک طرف، مفهوم شباهت و از طرف دیگر تفاوت. شباهت با چیزها و افرادی که در یک دسته قرار دارند و تفاوت و تمایز با چیزها و افراد طبقات دیگر. بر این اساس (۱) هویت یک مفهوم پویا و در حال تغییر مداوم است، (۲) هویت یک مفهوم پیش‌ساخته نیست بلکه یک مفهوم برساخته است که مدام تولید و بازتولید می‌شود، (۳) هویت یک مفهوم ثابت و غیر قابل تغییر نیست بلکه یک مفهوم متغیر، فرایندمدار و تاریخ‌مند است، (۴) در عصر جهانی‌شدن و دوران پست‌مدرن امروز گذر از هویت فردی سنتی، به هویت جمعی مدرن و درنهایت هویت اجتماعی پست‌مدرن قابل مشاهده است. این موارد با نتایج پژوهش‌های رستم‌پور و همکاران (۱۳۹۲)، افروغ (۱۳۷۸)، کونولی (۲۰۰۲)، شیانی و هاشمی (۱۳۹۲)، نوذری (۱۳۸۵)، مظفر و همکاران (۱۳۹۵) مطابقت دارد.

در باب هویت مکانی می‌توان گفت که یکی از انواع اصلی هویت محسوب می‌شود که به‌طور ضمنی می‌تواند هویت فرد را نیز تعریف کند و به‌تبع از تعریف هویت به‌صورت عام، هویت مکانی نیز شامل ویژگی‌هایی است که باعث تمایز یک مکان از سایر مکان‌ها می‌شود درحالی‌که عناصر درون آن با یکدیگر مشابهت دارند. چنانچه یک مکان دارای هویت متناسب با هویت فردی و اجتماعی ساکنان و استفاده‌کنندگان خود باشد، تعلق مکانی و حس تعلق به آن مکان شکل می‌گیرد. این موارد با نتایج پژوهش‌های نوربرگ شولتز (۲۰۰۰) و رلف (۲۰۰۷) مطابقت دارد.

جهت بررسی هویت مکانی بهتر است معیارهای «اجتماعی»، «کالبدی»، «معنایی»، «کارکردی» و «طبیعی» موردبررسی قرار گیرند که این موضوع در تطابق با نتایج پژوهش‌های لطیفی و همکاران (۱۳۹۴)، منتظرالحجه و همکاران (۱۳۹۵)، گودرزی و بختیاری (۱۳۹۵)، حبیب‌زاده کوزه‌کنائی و عبدالله‌زاده (۱۳۹۵) و علیدوست و همکاران (۱۳۹۷) قرار دارد.

از بعد روش‌شناختی می‌توان گفت که به علت مداخله تعداد زیادی شاخص در سنجش و ارزیابی هویت مکانی بهتر است که از «روش‌های ارزیابی چند شاخصه» در پژوهش استفاده شود و با توجه به روابط شبکه‌ای و افقی بین معیارها و شاخص‌ها «فرایند تحلیل شبکه» بر مدل‌هایی نظیر «فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی» ترجیح دارد.

همچنین با توجه به تعدد شاخص‌ها و مشکل بودن تعیین روابط علی و معلولی بین شاخص‌ها و معیارها بهتر است تا قبل از انجام فرایند تحلیل شبکه از مدل دیماتل استفاده شود تا ارتباطات درونی متغیرها به‌درستی تعیین شوند. از سوی دیگر با توجه به اینکه جهت ارزیابی هویت مکان لازم است تا افراد استفاده‌کننده از فضا در ارزیابی آن نقش اساسی ایفا نمایند، مدل تاپسیس جهت ارزیابی مخاطب محور و داده‌های مبتنی بر پرسشنامه مردمی از قابلیت بالایی برخوردار است. در مجموع با توجه به مزایا و محدودیت‌های هر یک از مدل‌های یادشده می‌توان از ترکیب سه مدل دیماتل، ANP و تاپسیس، مدل ترکیبی D-ANP-TOPSIS را مورد استفاده قرار داد. این روش ترکیبی ارائه‌شده یکی از نوآوری‌های اساسی پژوهش است. به‌عبارت‌دیگر نوآوری این پژوهش در وهله اول متدولوژیک است.

با توجه به خروجی‌های مدل DANP مشخص گردید که شاخص‌های «میزان سازگاری فضا با اقلیم»، «میزان خاطره‌انگیزی فضا»، «میزان جذابیت بصری»، «میزان وقوع رویدادهای خاص و منحصربه‌فرد در مکان» دارای بالاترین درجه اهمیت در شبکه بوده‌اند. همچنین بررسی ضرایب اهمیت در سطح معیارها حاکی از آن است که معیار «اجتماعی» دارای بالاترین درجه اهمیت می‌باشد و پس از آن معیارهای «معنایی» و «کالبدی» قرار دارند و درنهایت معیار «کارکردی» و «طبیعی» در پایین درجه اهمیت قرار می‌گیرند.

مقایسه نتایج پژوهش انجام شده با پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که اهمیت بعد طبیعی در هویت‌بخشی به بافت تاریخی منطقه ۱۲ شهر تهران نسبت به سایر ابعاد کمتر بوده است که در تضاد با یافته‌های پژوهش عامری سیاهویی و همکاران (۱۳۹۱) قرار دارد. در پژوهش مذکور که عوامل هویت‌بخش بافت تاریخی شهر خرم‌آباد با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی موردبررسی واقع شده است به علت شرایط خاص محیطی، عامل طبیعی دارای بالاترین وزن (۰.۴۱۹) بوده

است و برعکس عوامل اجتماعی در پایین‌ترین درجه اهمیت قرار گرفته‌اند. همچنین بر اساس نتایج پژوهش، معیار اجتماعی دارای بالاترین درجه اهمیت می‌باشد که این موضوع با نتایج پژوهش یزدانی و همکاران (۱۳۹۸) مطابقت دارد. در این پژوهش که از تکنیک تحلیل مسیر استفاده شده است، متغیرهای انسجام اجتماعی و تعاملات اجتماعی بر هویت مکان و حس مکان تأثیر معنادار دارند.

بررسی تحلیلی نتایج مدل تاپسیس نشان می‌دهد که بازار تهران و بافت پیرامونی آن علی‌رغم تغییرات گسترده اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، معنایی و کارکردی همچنان دارای عناصر هویتی مناسبی است؛ هرچند که روزبه‌روز هسته مرکزی منطقه ۱۲ طی فرایندهای یکسان‌سازی و حذف تفاوت‌ها که برآمده از استانداردسازی ساخت‌وساز و به زیر سلطه رفتن همه‌ی امور در منطق سرمایه است؛ دچار افت هویت می‌گردد و با این روند هویت مکانی این بافت بر اثر زودده شدن تفاوت‌های آن با سایر بافت‌های شهر تهران دچار تزلزل خواهد شد.

بخش جنوبی منطقه ۱۲، یعنی محور شوش به علت تأثیرات شدید بازار بزرگ تهران و عدم توانایی در بازیابی هویت متناسب با دوران معاصر، دچار معضلات مختلف در زمینه‌های اجتماعی، کالبدی، کارکردی و معنایی شده است چراکه این فضای شهری همچنان سطح زیادی از کاربری‌های پیرامون خود را به شکل تک‌عملکردی به کاربری‌های درشت‌دانه با مقیاس کلان اختصاص داده است که این موضوع باعث کاهش شدید امنیت، سرزندگی و در نتیجه تعاملات اجتماعی در آن شده است و حیات از این فضا رخت بر بسته است.

وضعیت فضاهای شهری واقع در شمال بازار نسبت به جنوب آن به وضعیت ایده‌آل نزدیک‌تر است اما هرچه از هسته مرکزی بافت تاریخی فاصله گرفته شود؛ میزان هویت در ابعاد اجتماعی، کالبدی، کارکردی، طبیعی و معنایی با کاهش چشمگیری روبرو خواهد شد.

با توجه به درجه اهمیت شاخص‌ها بر اساس خروجی نهایی مدل DAMP پیشنهاد می‌شود راهبردهای (۱) حفظ آثار و بافت‌های تاریخی به‌ویژه در هسته مرکزی بافت تاریخی شامل بازار بزرگ، میدان امام خمینی، میدان حسن‌آباد و سبزه‌میدان، (۲) تطبیق ساخت‌وسازهای جدید با روح و هویت بافت قدیم، (۳) سازگاری ساخت‌وسازهای جدید با اقلیم به‌خصوص در فضاهای شهری با عملکردهای محلی و منطقه‌ای نظیر محور پامنار، (۴) حفظ عناصر خاطره‌انگیز در سراسر سطح منطقه، (۵) ایجاد و تقویت جذابیت بصری و (۶) حفظ و تقویت رویدادهای منحصر به فرد در بافت تاریخی در اولویت توجه قرار گیرند. توجه به این راهبردها با توجه به روابط درونی و علی- معلولی با سایر متغیرهای درون شبکه باعث تأثیرگذاری مضاعف شده و در نهایت هویت بافت تاریخی منطقه ۱۲ شهر تهران حفظ و تقویت خواهد گردید.

منابع

- افروغ، عماد. (۱۳۸۷). هویت ایرانی و حقوق فرهنگی، تهران، انتشارات سوره مهر.
- امین زاده، بهناز. (۱۳۸۹). ارزیابی زیبایی و هویت مکان، هویت شهر، ۴ (۷): ۳-۱۴
- جوان فروزنده، علی؛ مطلبی، قاسم. (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن، نشریه هویت شهر، ۵ (۸): ۲۷-۳۷.
- حبیب زاده کوزه کنائی، سید جواد؛ عبدالله زاده، اکرم. (۱۳۹۵). طراحی شهری خیابان در جهت ارتقای حس مکان؛ مطالعه موردی: خیابان گلش راز شبستر، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۲۵): ۱۰۵-۱۲۴.
- رستم پور، کاوه؛ مسافزاده، غزال؛ نظیف، حسن. (۱۳۹۲). تحول هویت اجتماعی، پیامد معماری و شهرسازی نوگرا در شهرهای نفتی خوزستان، باغ نظر، فصلنامه علمی- پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، ۱۱ (۲۹): ۱۱-۲۲.
- سرور، هوشنگ؛ کاشانی اصل، امیر؛ صلاحی ساریخان بیگلر، وحید؛ افضل‌گروه، زهرا. (۱۳۹۶). سنجش بازار سرپوشیده اردبیل به لحاظ برخورداری از مؤلفه‌های پویایی فضای شهری، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۸ (۳۰): ۵۱-۶۴.
- سلیمانی، محمدرضا؛ اعتصام، ایرج؛ حبیب، فرح. (۱۳۹۵). بازشناسی مفهوم و اصول هویت در اثر معماری، هویت شهر، ۱۰ (۲۵): ۱۵-۲۶.
- شیانی، ملیحه؛ هاشمی، سمیه. (۱۳۹۲). تجربه گردشگری و هویت ملی، مطالعه موردی شهروندان شهر شیراز، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۴ (۲): ۵۷-۷۸.
- صانع پور، مریم. (۱۳۹۰). هویت در عصر رسانه‌های دیجیتال، مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱ (۲): ۱۱۵-۱۳۰.
- عامری سیاهویی، حمیدرضا؛ بیرانوندزاده، مریم؛ رستم گورانی، ابراهیم. (۱۳۹۱). رتبه‌بندی عوامل هویت‌بخش بافت تاریخی شهر خرم‌آباد با استفاده از تکنیک‌های (AHP و TOPSIS)، هویت شهر، ۶ (۱۱): ۷۵-۸۴.
- علی دوست، ریحانه سادات؛ کریمی آذری، امیررضا؛ پرویزی، رضا. (۱۳۹۷). بررسی مؤلفه‌های هویت و مکان در بافت‌های تاریخی با رویکرد پدیدارشناسانه، با هدف دست‌یابی به اصول طراحی بافت‌های جدید شهری، نمونه موردی: محله ساغری سازان رشت. معماری شهرسازی پایدار، ۶ (۱): ۳۹-۶۰.
- کاویانی راد، مراد؛ عزیزی کاوه، علی. (۱۳۹۰). نقش هویت مکانی در بروز کنش سیاسی مطالعه موردی: میدان و خیابان انقلاب شهر تهران، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۷ (۲۰): ۱۵۱-۱۶۷.
- گودرزی، حسین؛ بختیاری، مهدی. (۱۳۹۵). میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی در نام‌گذاری معابر اصلی شهر تهران. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۷ (۶۵): ۵۳-۷۰.
- لطیفی، غلامرضا؛ فیضی چشمه‌گلی، قاسم؛ باجلال، راحله. (۱۳۹۴). تبیین و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهری (نمونه موردی محله نوغان در شهر مشهد)، خراسان بزرگ، ۶ (۲۰): ۲۵-۴۲.
- مظفر، فرهنگ؛ ندیمی، هادی؛ صالحی، ابودر. (۱۳۹۵). هویت مکان‌های تاریخی در بستر تغییر؛ تحقیق در مبانی نظری مواجهه هویت مکان‌های تاریخی با تغییر، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مرمت و معماری ایران، ۶ (۱۱): ۱-۱۲.
- منتظرالحجه، مهدی؛ شریف نژاد، مجتبی و دهقان، سهیلا. (۱۳۹۵). ارزیابی و سنجش عوامل مؤثر بر ایجاد حس مکان در مراکز محله‌های شهری؛ مطالعه موردی: مراکز محله‌های شیخداد و شهرک دانشگاه در شهر یزد، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۷ (۲۶): ۴۳-۵۴.
- نوذری، حسینعلی. (۱۳۸۵). نگاهی تحلیلی به روند تحول مفهوم هویت در قالب‌های سه‌گانه هویت سنتی، مدرن و پست‌مدرن، فصلنامه مطالعات ملی، ۷ (۲۶): ۱۲۷-۱۴۸.
- یزدانی، محمدحسن؛ علی پور، ابراهیم؛ محمودی، ایوب. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل هویت محلات شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان (مورد مطالعه: محلات سیزده‌گانه حاشیه شهر اردبیل)، فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۶ (۱۴): ۹-۳۹.
- Bae, Y., Joo, Y.M. (2020). The Making of Gangnam: Social Construction and Identity of Urban Place in South Korea. *Urban Affairs Review*, 56 (3): 1-32.

- Cilliers, E.J., Timmermans, W. (2014). The Importance of Creative Participatory Planning in the Public Place-Making Process, *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 41 (3): 413-429.
- Connolly, W. (2002). *Identity/ Difference, Democratic Negotiations of Political Paradox*. USA, Univesity of Minesota Press.
- Dunbar, H., Carter, B. (2020). Experiencing place identity and place belongingness at a children's hospice: Parents' perspectives. *Journal of child health care*, 24 (1): 1-11.
- Frost, D., Catnet, G. (2019). Belonging and the intergenerational transmission of place identity: Reflections on a British inner-city neighbourhood. *Urban studies journal*, 56 (16): 1-17.
- Heidari, A. A., & Mirzaii, Sh. (2013). Place Identity and its informant parameters in Architectural studies. *Journal of Novel Applied Sciences*, 2(8): 260-268
- Main, k., Sandoval, G.F. (2015). Placemaking in a translocal receiving community: The relevance of place to identity and agency. *Urban studies*, 52 (1): 71-86.
- Martinez-Ebers, V., Calfano, B.R., Branton, R (2021). Bringing People Together: Improving Intergroup Relations via Group Identity Cues, *Urban Affairs Review*, 57 (1): 1-24
- Norval, A.J. (2003). *The Politics of Ethnicity and Identity*. Cambridge Dictionary of Sociology. Cambridge, Cambridge University Press.
- Najafi, M., KamalBin, M. (2011). The Concept of Place and Sense of Place in Architectural Studies. *International Scholarly and Scientific Research & Innovation*, 5 (8): 8-24.
- Nelson, J., Ahn, J., Corley, E. (2020). Sense of place: trends from the literature, *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*. 13 (2): 236-261.
- Norberg Schulyz, C. (2000). *Architecture: Presence, Language, Place*. Skira, Milan, Italy.
- Punter, J.V (1991). Participation in the Design of urban space. *Landscape Design*, 200 (1): 24-27. No.200, pp.24-27.
- Relph, E. (2007). Spirit of Place and Sense of Place in Virtual Realities. *Techne*, 10 (3): 17-25.
- Rotenberg, R. L. (2012). Space, place, site and locality: the study of landscape in cultural anthropology. *Exploring the boundaries of landscape architecture*, No10, pp. 233-258.